

NEW YORK TIMES BESTSELLER

Mary Karr

Memmoires schrijven

Een onmisbaar handboek
voor iedereen die zijn levensverhaal
wil optekenen.

MEMOIRES SCHRIJVEN

Mary Karr

MEMOIRES SCHRIJVEN

Vertaald uit het Engels door Nicolette Hoekmeijer

*Voor Sarah Harwel & Brooks Haxton,
voor alle decennia waarin ze me hebben laten zien
hoe het moet.*

En voor Michael Meyer, vanwege zijn voor altijd.

Ieder van ons wordt vergezeld door een denkbeeldige schaduw: een vals zelf. Ik hul me in mijn ervaringen en wikkel me in luister, als verband, zodat ik kan worden waargenomen door mezelf en de rest van de wereld, alsof ik een onzichtbaar lichaam ben dat slechts gezien kan worden wanneer het is bedekt door iets zichtbaars. Maar onder alles waarin ik me hul gaat niets wezenlijks schuil, ik ben een lege huls, en de constructie van alles waarvan ik geniet, alles waarnaar ik streef, ontbeert een fundering. Ik word geobjectiveerd door dat waarin ik me hul. En dat alles is gedoemd doordat het lot heeft bepaald dat het vernietigd zal worden. En wanneer dat alles is verdwenen zal er niets anders resten dan mijn naaktheid en leegheid, om me duidelijk te maken dat ik mijn eigen vergissing ben.

Thomas Merton, *Seeds of Contemplation*

Uiteindelijk schreef ik één waarachtige zin, en nam die als uitgangspunt. Dat was makkelijk, omdat er altijd die ene waarachtige zin was die door mijn hoofd spookte of die ik ergens had gelezen of die ik iemand had horen uitspreken. Zodra ik te veel ging uitweiden of ging schrijven als iemand die iets wil poneren, bleek ik al die krullen en stijlbloempjes te kunnen schrappen en weer te kunnen beginnen bij die eerste waarachtige, eenvoudige, kloppende bewering die ik op papier had gezet.

Ernest Hemingway, *A Moveable Feast*

Het leven is een korenveld. De literatuur is het borrelglas waarin het distillaat wordt opgevangen.

Lorrie Moore

INHOUDSOPGAVE

CAVEAT EMPTOR

VOORWOORD: MAG IK U VOORSTELLEN AAN MIJN KLUIF

1

DE KRACHT VAN HET VERLEDEN

2

HET WAARHEIDSCONTRACT TUSSEN SCHRIJVER EN LEZER

3

WAAROM JE VOORAL GEEN MEMOIRES MOET SCHRIJVEN, PLUS EEN
TESTJE OM GEVOELIGE ZIELEN TE SPAREN & STANDVASTIGEN
OVER DE STREEP TE TREKKEN

4

EEN STEM WEKT DE MENS UIT WIENS MOND HIJ KOMT TOT LEVEN

5

PROBEER DIT VOORAL NIET ZELF: HET VERLEIDELIJKE NARCISME

6

GEWIJDE ZINNELIJKHEID

7

HET KIEZEN VAN DE DETAILS

8

PRAATJESMAKERS, GOEDGELOVIGEN EN GROTE LEUGENAARS

9

DE BINNENKANT EN DE INNERLIJKE VIJAND – EEN STIL VERDRIET KOMT
HARDER AAN DAN EEN DREUN

10

OP ZOEK NAAR DE WARE AARD VAN JE TALENT

11

DE VISIONAIRE MAXINE HONG KINGSTON

| INHOUDSOPGAVE |

12	HOE OM TE GAAN MET DIERBAREN (ZOWEL OP PAPIER ALS IN HET ECHT)
13	OVER INFORMATIE, FEITEN EN DATA
14	PERSOONLIJKE CONFRONTATIES MET ONWAARACHTIGE STEMMEN
15	OVER DE STRUCTUUR VAN EEN BOEK EN HET ORDENEN VAN INFORMATIE
16	DE WEG NAAR DE HEL IS GEPLAVEID MET OVERDRIJVINGEN
17	BLINDE VLEKKEN EN HET VALSE ZELF
18	DE HONGER NAAR DE WAARHEID: HET PERSOONLIJKE EN PUBLIEKE SMACHTEN VAN KATHRYN HARRISON
19	BEPROEFDE TECHNIEKEN VOOR DE VASTGELOPEN BEGINNELING
20	INGRIJPENDE WIJZINGEN IN <i>CHERRY</i> EN <i>LIT</i>
21	HET MANCO VAN MEMOIRES
22	EEN ONVOLLEDIGE CHECKLIST OM DE ANGST OP AFSTAND TE HOUDEN
23	MICHAEL HERR: BEGIN IN KANSAS, EINDIG IN OZ
24	WEG MET DE IJDELHEID: EEN LOFZANG OP HERSCHRIJVEN
	DANKWOORD
	APPENDIX AANBEVOLEN LITERATUUR
	VERKREGEN TOESTEMMINGEN

CAVEAT EMPTOR

Niemand heeft mij benoemd tot hoofd memoires. Ik spreek alleen voor mezelf. Elke schrijver die ook maar iets voorstelt, is sui generis. De methoden die andere memorialisten hanteren – de manier waarop ze omgaan met feitelijke gebeurtenissen, herinneringen, onderzoek, de omgang met familie en allerhande juridische kwesties, bandopnamen, enzovoort – verschillen net zozeer van die van mij als onze levens verschillen. Waar ik van anderen heb geleerd, heb ik dat vermeld. Maar dit is geen handboek van gangbare methoden om memoires te schrijven.

Schrijvers die zichzelf citeren verdienen een plek in de hel, en ik heb me meer dan eens genoodzaakt gezien verhalen die elders zijn verteld samen te vatten. Als ik me niet helemaal blauw had hoeven betalen om te citeren uit betere boeken dan die van mezelf, zou er veel meer Nabokov in dit boek hebben gestaan. De appendix aan het einde bevat een lijst van geweldige memoires. Wie zich in een aantal van die titels verdiept zal, net als ik, rijkelijk beloond worden. Misschien zal de methode die ik gebruik om boeken te analyseren je ertoe brengen die meesterwerken in je hart te sluiten.

Nog een speciaal woord van dank voor de grootmeesters van verschillende vormen van non-fictie, die ik voor dit boek heb geïnterviewd: Philip Gourevitch, Kathryn Harrison, Michael Herr, Jon Krakauer, Larissa MacFarquhar, Jerry

Stahl, Gary Shteyngart, Cheryl Strayed, Geoffrey Wolff. In de loop van enkele tientallen jaren ben ik gevormd door gesprekken met vele anderen: Martin Amis, Maya Angelou, Fr. Edward Beck, Bill Buford, Robert Caro, Frank Conroy, Rodney Crowell, Mark Doty, Dave Eggers, Lucy Grealy, Maxine Hong Kingston, Phil Jackson, Fr. James Martin, SJ, Peter Matthiessen, James McBride, Frank McCourt, Carolyn See, Lisa See, John Edgar Wideman, Tobias Wolff, Koren Zailckas. Dmitri Nabokov heeft me met andere ogen naar de memoires van zijn vader doen kijken.

Tot slot: veel van wat ik zeg zou ook van toepassing kunnen zijn op het schrijven van romans of gedichten of liefdesbrieven of cheques of verzoekschriften aan de reclassering – eigenlijk alles wat op papier staat. Maar omdat ik nu betaald krijg om over memoires te schrijven, beperk ik me daartoe.

VOORWOORD

MAG IK U VOORSTELLEN AAN MIJN KLUIF

*Volg me vooral niet, ik ben verdwaald,
zei de meester tegen de achtervolger
die pen en notitieboekje in de aanslag had.*

Stephen Dunn, 'Visiting the Master'

Dit voorwoord is een piepende, rubberen kluit, waar ik jaren en jaren op heb lopen kauwen. Het punt is dat memoires aan een ongekende opkomst bezig zijn en in ruwweg de afgelopen twintig jaar een enorm lezerspubliek hebben aangeboord. In de eeuwen daaraan voorafgaand was het vooral een genre voor outsiders – het domein van mafkezen en heiligen, premiers en filmsterren. Toen ik dertig jaar geleden aan het einde van mijn studie zat, hoorde ik iemand zeggen dat het schrijven van memoires vergelijkbaar was met het Onze Vader in een rijstkorrel krassen. Tot aan de dag van vandaag voel ik een vage drang om in de bres te springen voor het genre.

Wat ik er deels zo waanzinnig – zo geweldig – aan vind is het democratische gehalte: iedereen die iets heeft meegemaakt kan erover schrijven (wat het genre in de ogen van sommigen juist naar beneden haalt). Wie memoires schrijft is per definitie betrokken bij het onderwerp. Daarnaast is de

structuur heerlijk episodisch. Romans hebben een gecompliceerde structuur, gedichten hebben een muzikaliteit, geschiedkundige werken en biografieën stralen iets van een objectieve waarheid uit. In memoires volgt de ene gebeurtenis de andere op. Na de geboorte volgt als vanzelf de puberteit en vervolgens de seks. De boeken worden bij elkaar gehouden door toeval, thematiek en (met name) de onvervalste, overtuigende romantiek van een individu dat probeert het verleden te duiden.

Veranderingen in de romanvorm hebben ertoe bijgedragen dat het lezerspubliek voor memoires groter is geworden. Terwijl de fictie steeds fantastischer, dystopischer of intellectueler werd – onder invloed van de vele volgelingen van Joyce, Wolff, García Márquez en Pynchon – stortten lezers die hunkerden naar realiteit, zich in toenemende mate op memoires.

Tussen 2005 en 2010 heeft Philip Gourevitch, die destijds aan het roer stond van het toonaangevende literaire tijdschrift *Paris Review*, de torenhoge vlucht die de literaire non-fictie heeft genomen zorgvuldig in kaart gebracht. (Gourevitchs klassieker over de genocide in Rwanda, *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families*, is ook een meesterwerk.) Hieronder volgt een passage uit zijn afscheidsspeech, waarin hij laatdunkende opmerkingen over memoires, als zouden die een minderwaardig genre zijn, vergelijkt met de critici die ooit van leer trokken tegen de fotografie, omdat die de originaliteit van de schilderkunst zou ontberen:

De afgelopen vijftig jaar zijn we getuige geweest van een explosieve en opwindende ontwikkeling op het gebied van memoires, verslaggeving en literatuur die is gebaseerd op feiten in alle soorten en

maten, stijlen en lengtes. Maar toch ben ik bang dat er nog altijd een zeker dedain op de loer ligt binnen de literaire wereld, die alles wat onder de brede term non-fictie kan worden geschaard buiten het domein van de 'literatuur' wil plaatsen – en daarmee impliceert dat het in vergelijking met fictie op de een of andere manier tekortschiet qua kunstzinnigheid, verbeeldingskracht en originaliteit... Maar de non-fictie die ik heb gepubliceerd doet niet onder voor fictie.

Jonge mensen herinneren zich wellicht niet de uitvoerige kritiek op het genre van de memoires, verwoord door recensenten als William Gass¹, Jonathan Yardley en James Wolcott. Hun uiteindelijk vruchteloze campagnes deden mij eraan denken dat ook de vroege romans honend werden weggezet als 'louter verzinsels', die het morele kader van de filosofie of van een preek en het formele kader van poëzie ontbeerden.

Dus na dik vijftig jaar alle memoires te hebben gelezen die ik maar te pakken kon krijgen, en na dertig jaar lang de beste daarvan als lesmateriaal te hebben gebruikt (en ook nog eens betaald te krijgen om er zelf drie bij elkaar te tikken), ben ik het afgelopen jaar drukdoende geweest met het samenstellen van wat een fysicus *De leer van de vorm* zou noemen, of *Een alomvattende theorie van de vorm*. Als ik een beter mens was geweest, zou ik dat al veel eerder hebben gedaan. (Als ik een beter mens was geweest, zeurt een stemmetje in mijn achterhoofd, zou ik niet hele pakken koekjes achter elkaar naar binnen werken.) Deze betere versie van mezelf heeft al haar boeken gealfabetiseerd en haar gedachten geordend

1 | 'The Art of Self: Autobiography in the Age of Narcissism', in: Harper's, May 1994, <http://harpers.org/archive/1994/05/the-art-of-self/>.

in powerpointpresentaties. Ze beschikt over een gigantisch, overkoepelend systeem.

In mijn zoektocht naar een dergelijk systeem stond ik vorige winter ineens met een wiebelig karretje in een reusachtige kantoorboekhandel. Uren later zeulde ik allerlei met sneeuwvlokjes bespikkelde spullen mijn huis binnen, als een labrador die een prooi in zijn bek klemde. Ik had presentatieborden aangeschaft (drie stuks), prikboards met aluminium omlijsting (vier stuks), een flip-over (eentje), *beaucoup* indexkaartjes in diverse kleuren en vele post-its.

Tegen de zomer had de woonkamer – inmiddels omgedoopt tot Crisiscentrum – veel weg van het hoofdkwartier van een taskforce van serial killers, met wanden die volhingen met allerlei kaartjes en schema's vol pijlen, en ramen die waren volgeplakt met notities met kleurcoderingen. Op die kaartjes stonden dingen als: 'Michael Herr en het afstropen van de huid niet vergeten!' Op een ander kaartje een citaat van de heilige Augustinus (vermoedelijk een zedendelinquent en wellicht de geestelijk vader van de memoires, ergens rond de vijfde eeuw na Christus – nee, Oprah was niet de eerste): 'Geef me kuisheid, heer, maar nu nog niet.' Ik heb vele maanden naar mijn knipperende cursor zitten kijken, en met mijn neus in allerlei boeken gezeten waarvan ik zou willen dat ik ze had geschreven. En ik heb me uit alle macht verzet tegen het verlangen om weg te kruipen onder mijn bed, als een hond die net uit een slechte trimsalon komt.

Zoals bij alles wat ik schrijf ben ik in het begin verlamd door angst dat het niets wordt. Het tarantula-ego – dat ernaar hunkert om zich te laven aan lof – probeert me zoveel angst in te boezemen dat ik vooral niet zeg wat ik te zeggen heb, al is het nog zoiets kleins en waarachtigs.

Het geeft niet. De Heer heeft ons, in zijn oneindige wijsheid, niet voor niets de delete-toets geschonken.

Onlangs heeft een vriendin met wie ik samen lesgeef me ervan weerhouden dit project aan de wilgen te hangen door me eraan te herinneren dat ik al vele tientallen jaren met zeer veel plezier workshops geef over het schrijven van memoires. Wat ik de studenten te bieden heb is het feit dat ik me als geen ander al jaren en jaren in het genre verdiep. In 1965 schreef ik: ‘Als ik groot ben, ga ik voor de helft poëzie schrijven en voor de helft autobiografie.’ Ik was een merkwaardig kind, maar door de verhalen van Helen Keller en Maya Angelou te lezen, voelde ik me domweg minder eenzaam. Vanuit een haast animistische gedachte had ik het gevoel dat ze het ‘alleen tegen mij’ hadden (zoals mijn zoon als kleuter ooit zei over de gekmakend zoetsappige Mr. Rogers).

Een coming of age-verhaal in de eerste persoon, vermoedelijk waargebeurd, bood mij als kind onveranderlijk de hoop dat ik op een dag ook volwassen zou zijn en alle ellende achter me zou kunnen laten – ik zat elke dag uren en uren te lezen, een sociaal aanvaarde vorm van dissociatie, en probeerde me zo af te sluiten voor de chaos van ons allesbehalve ideale gezin. Als Angelou, een zwarte vrouw geboren in het Arkansas van voor de burgerrechtenbeweging, of die arme blinde/dove Keller aan hun persoonlijke hel hadden weten te ontsnappen en waren uitgegroeid tot het hoogste wat een mens kon bereiken – schrijver – dan zou dat mij misschien ook lukken. Memorialisten konden het per definitie naverellen en dat gegeven vervulde me van hoop – het was haast als een injectie. Een vergelijkbaar verhaal in romanvorm ging nooit op die manier onder mijn huid zitten.

Al gaan achter fictie maar al te vaak echte, waargebeurde herinneringen schuil, de vorm waarborgt geen authenticiteit. Wanneer ik de eerste bladzijden van een roman lees, kan ik heus in de ban raken van een ik-persoon, maar het feit dat het allemaal is verzonnen en niet werkelijk zo is ervaren,

verhindert op de een of andere manier dat ik er buiten de droom van de roman zelf moed uit put. Het intense, geheimzinnige gevoel van identificatie met een memorialist die haar verleden aan het papier toevertrouwt is domweg niet vergelijkbaar met wat ik voel bij een roman, hoe knap geschreven ook.

Ik durf het bijna niet op te biechten omdat het zo naïef klinkt – ‘identificatie’ met iemand die ik helemaal niet ken, iemand die pagina’s volpent en erbij is gebaat dat ik erin meega. Ik ben net zo’n man in een stripclub die denkt dat de strippers hem echt leuk vinden.

Ik heb Don DeLillo ooit gekscherend horen zeggen dat een romanschrijver begint bij de betekenis en vervolgens gebeurtenissen verzint die als vehikel kunnen dienen; een memorialist werkt vanuit de gebeurtenissen en ontleent daar vervolgens betekenis aan. In die zin ontstaan memoires op een meer organische wijze, uit werkelijke gebeurtenissen. Toen ik ooit een groep studenten vroeg wat hen aansprak aan memoires, hoorde ik hen hetzelfde, ongetwijfeld naïeve, gevoel verwoorden dat ze hoop putten uit het simpele gegeven dat een schrijver een ellendige periode had overleefd en erover kon vertellen. ‘Het is een wonder dat hij het überhaupt heeft overleefd!’ stond er in veel van de papers. Het onder woorden brengen van die gebeurtenissen heeft een soort magische kracht voor hen, net als voor mij. ‘Vertel erover’, smeekten de soldaten in Vietnam Michael Herr, en in *Dispatches* doet hij dat. Ik weet ook wel dat mijn overtuiging dat de meeste memoires waarheidsgetrouw zijn als goedgelovig wordt beschouwd. Natuurlijk zit er iets kunstmatigs in de relatie tussen een schrijfster en haar lezers. Het schrijven van goede memoires is een vorm van kunst, er wordt iets gecreëerd. Het is niet zo dat de feiten zomaar op papier worden gekwakt. Vergeet vooral het morele aspect niet: vanaf

het moment dat je de ene gebeurtenis verkiest boven de andere, ben je de betekenis van het verleden vorm aan het geven. Daarnaast wordt in memoires gebruikgemaakt van literaire middelen, zoals het weergeven van dialogen waar je indertijd geen opname van gemaakt hebt die je indertijd niet hebt opgenomen. Teneinde een eigen stem te ontwikkelen, zul je veel aan je tekst moeten schaven, als een waar dichter. En voor de betere memoires is research vereist. Je wilt de lezer een ervaring voorschotelen, een beeld geven van je verleden – van binnenuit en van buitenaf – en wel op zo'n lucide manier dat de lezer meer meekrijgt dan een enkel moment van vervoering. Je neemt de lezer mee op een lange reis en de lezer heeft recht op alle waarachtigheid die jij uit jezelf weet te persen. Dus al gaat het om een gestileerde ervaring, de beste memoires komen voort uit een menselijke ziel, de ziel van iemand die om diepgevoelde redenen de waarheden van vroeger zo compleet mogelijk boven tafel wil zien te krijgen.

Sterker nog, elke memorialist die ik ken lijkt gedoemd in een pijnlijke dodenmars over de pagina's te trekken om het verleden bloot te leggen. Als je die memorialisten op een borrel zou ontmoeten, zou je denken dat het allemaal oprechte en openhartige mensen zijn, eerder nieuwsgierig naar het verleden dan afwerend naar het hun eigen versie van dat verleden betreft.

We kennen het allemaal wel, zo'n familie-etentje waar de verschillende versies van een bepaalde gebeurtenis van vroeger over elkaar buitelen. Soms was je zelf nog niet eens geboren toen die gebeurtenis plaatsvond. Tijdens dergelijke etentjes verdedig ik mijn eigen versie zoals een wolf haar jongen verdedigt, maar vervolgens lig ik uren wakker met het knagende gevoel dat ik het misschien toch bij het verkeerde eind had.

Tenzij je een twijfelaar en een piekeraar bent, een nagelbijter, iemand die zich veelvuldig verontschuldigt en alles

nog eens van een andere kant probeert te bekijken, kun je je misschien maar beter niet wagen aan het schrijven van memoires. Want bovenstaande karaktertrekken zie ik terug bij vrijwel alle schrijvers van levensverhalen die ik heb ontmoet. De waarheid is niet de vijand. De waarheid is de trapleuning waarbij ze houvast zoeken terwijl ze op de tast, in het donker, de keldertrap afdalen. Het is de verlossing.

Wauw, kijk nou, daar heb je mijn verloren gewaande verhaal, duidelijk ontfutseld aan het orakel van Delphi met haar irritante, haast onmogelijke opdracht: 'ken uzelve.' Een nieuwsgierige geest, op zoek naar de waarheid, kan je schrijfaider openen. Stap één is een sterke drang om je eigen lichaam en geest en je kloppende hart weer tot leven te wekken in de meest ingrijpende gebeurtenissen uit je verleden. (Als die verhalen je niet al jaren en jaren achtervolgden, zou je niet zoveel moeite doen om ze op papier te zetten.) En vervolgens moet je het gewoon vertellen, toch? Het op één na moeilijkste deel. In het citaat hieronder, uit *Seven-Storey Mountain*, de memoires van de monnik Thomas Merton, heb ik het woord 'God' vervangen door 'de waarheid':

Het geheim van mijn identiteit ligt verscholen in de liefde en de genade van de waarheid... De waarheid drukt mij uit als een woord dat een onafgemaakte en onuitgesproken gedachte bevat. Een woord zal nooit in staat zijn de stem die het uitspreekt te begrijpen.

Met die gedachte, die als een soort mist in de lucht hangt, kom ik meestal mijn memoires-workshop binnen, als een kind dat met een schelp tegen haar oor gedrukt van het strand komt en die schelp bij iedereen tegen het oor wil houden. Mijn voornaamste boodschap is: Luister goed. Ik ben

een gedreven, warrige docente. Het gaat me aan het hart, en mijn enige taak is bij mijn studenten een liefde aanwakkeren voor datgene waar ik zelf voor ben gevallen. Met andere woorden: ik laat jullie dingen lezen die voor mij van levensbelang zijn – *Black Boy* (ook wel bekend als *American Hunger*), *I Know Why the Caged Bird Sings*, *A Childhood: The Biography of a Place*, *Dispatches*, *The Woman Warrior*, *Stop-Time*, *The Kiss*, *Down and Out in Paris and London*, *Homage to Catalonia*, *The Color of Water*, *Good-Bye to All That*, *The Possessed: Adventures with Russian Books and the People Who Read Them*, *Memories of a Catholic Girlhood*, *Wild*, *The Duke of Deception*, *This Boy's Life*, en *Speak, Memory* – vervolgens vertel ik jullie alles wat ik aan de weet ben gekomen over de vorm, die ik ofwel heb opgepikt uit hun verhalen, ofwel op eigen kracht. Voor de memorialisten in spe heb ik af en toe korte lijstjes en adviezen.

Dat is wat jullie hier ook kunnen verwachten – ik schiet heen en weer tussen boeken die ik in mijn lessen gebruik en mijn eigen verslagen uit de modderige loopgraven, waar ik drie boeken heb geschreven die me er aan mijn Texaanse haren uit hebben gesleurd.

...

Op de deur van mijn werkkamer hangt een foto van de schrijver Harry Crews. Mijn studenten stellen er geregeld vragen over omdat hij er zo ongekend niet-literair uitziet. Op de gang van de Engelse faculteit, die volhangt met afbeeldingen van de deftige Dickinson in wit kant, of die dandy van een Baudelaire, die heel imposant probeert te ogen in zijn pak van zwart fluweel, toont Crew letterlijk zijn spierballen. Hij draagt een spijkerjack waarvan de mouwen zijn afgescheurd en hij balt zijn vuist en spant zijn biceps, die niet onderdoen

voor een stevige ham. Hij heeft een pokdalig, grauw gezicht en zijn neus is duidelijk al een paar keer gebroken geweest. De academische wereld heeft het niet zo op rouwdouwers, en de foto van Crew is een bescheiden verwijzing naar mijn eenvoudige arbeidersafkomst binnen het nog immer zo elitaire milieu van de academische ivoren toren (waarbij het ivoor nadrukkelijk ook staat voor wit, de nog altijd overheersende kleur). Crews vlezige vuist lijkt in de richting van zijn eigen kin te gaan, alsof hij van plan is zichzelf buiten westen te slaan. Wat in feite misschien wel zo was, want hij bleef Rebel-whiskey drinken, ook toen hij daar duidelijk de nadelige gevolgen van begon te ondervinden. (Ooit zag hij na een zuippartij aan de binnenkant van zijn elleboog een nog bloedende tatoeage waarvan hij zich niets kon herinneren – een scharnier op de plek waar zijn arm boog, alsof hij een machine was in plaats van een mens van vlees en bloed.)

In zekere zin is het schrijven van memoires vergelijkbaar met jezelf buiten westen slaan, als je het goed doet. Natuurlijk, het is leuk om bezig te zijn met iets wat je gegarandeerd aan het hart gaat – niemand staat toch onverschillig tegenover zijn eigen verleden? De vorm heeft als vanzelf een grote psychologische impact op de schrijver. Dat kan niet anders. Ik zou geen project weten dat er vergelijkbaar mee is. Daarnaast kun je lekker veel tijd doorbrengen met mensen die inmiddels onder de groene zoden liggen. Bepaalde plaatsen en momenten waarnaar je jaren en jaren hebt terugverlangd, komen weer tot leven terwijl je aan het werk bent.

Maar iedere goede memorialist die ik ken, omschrijft het proces zelf als een wedstrijd bagger scheppen. Elke poging om de afstand tussen jouw waanbeelden over vroeger en de werkelijkheid te verkleinen, doet pijn. Telkens wanneer ik iemand help met het schrijven van memoires, of wanneer ik een tekst redigeer, voel ik me de nare sergeant uit *Platoon*,

gespeeld door Tom Berenger. Hij buigt zich over een krijzende soldaat wiens ingewanden naar buiten puilen en zegt met hese stem en opeengeklemd kaken: ‘Verbijt de pijn.’ Uiteindelijk houdt de soldaat op met kermen en begint werktuiglijk zijn ingewanden weer naar binnen te proppen.

Al ben je nog zo zelfverzekerd, het schrijven van memoires keert je gegarandeerd binnenstebuiten omdat je de strijd aanbindt met jezelf – met al je mooie analyses en je handige uitvluchten. Een niet zo heel erg grappige opmerking bij ons in de familie luidt: ‘De ellende is begonnen toen jij terug-sloeg.’ Je eigen aanstelleritis en je ondoorgrondelijke, vaak onbewuste poses zullen je opbreken.

Als je kijkt naar de louterende werking, dan is het schrijven van memoires vergelijkbaar met therapie, met als dit verschil dat je voor therapie moet betalen. De therapeut is de moeder, en jij bent het kind. Bij het schrijven ben jij de moeder en is de lezer het kind. Bovendien krijg je er – hopelijk – voor betaald. (‘Niemand, behalve een sukkel, heeft ooit met een ander oogmerk geschreven dan geld’, om de woorden van Samuel Johnson te gebruiken.)

Dus maak je niet druk over de gaten in je geheugen, de rechtszaken of al die mafketels wier DNA je deelt en die door het lint zullen gaan als jij vertelt wat oompje-lief deed tijdens je middagslaapjes. (Ik zal er later op ingaan hoe je al deze angsten de baas kunt worden). Je kunt ‘research’ doen tot je een ons weegt, wat betekent dat je het schrijven zelf voor je uit schuift. Maar de ware vijand van je memoires kijkt je met knipperende ogen vanuit de spiegel aan wanneer je ’s avonds je tanden staat te flossen – je onnozele ego met zijn talloze maskers.

Crews’ volkomen ondergewaardeerde *A Childhood: The Biography of a Place* hield mij een soort magische spiegel voor waarin ik mijn zelfingenomen aanstelleritis zag. Crews

werk wordt nauwelijks op waarde geschat – om niet te zeggen dat het volkomen in de vergetelheid is geraakt – behalve door liefhebbers van het genre. Ik was bang dat het zou tegenvallen (al helemaal toen Crews fictie me nauwelijks bleek te raken), maar besloot toen dat het afwijzen van dit werk een abjecte vorm van elitarisme was, waarbij schrijvers uit een arbeidersmilieu worden gemarginaliseerd.

In de periode dat ik op *A Childhood* stuitte, was ik een voormalige *redneck* uit Texas die op academisch vlak nog niets had gepresteerd en zich in het hyper-literaire Cambridge probeerde voor te doen als dichter. Crews had tijd verloren laten gaan met pogingen zijn eigen armoedige achtergrond aan het oog te onttrekken, en vervolgens had hij erover geschreven in een boek dat mijn leidraad zou worden. Ik kan inmiddels niet meer beoordelen hoe goed het is. Maar het heeft mij uit mijn grootste psychologische schuilplekken gelokt. Het lezen van Crews gaf mij de moed de verhalen te vertellen die ik al mijn hele leven had verzameld. Ik ga zo uitvoerig op hem in om duidelijk te maken op wat voor mysterieuze wijze zo'n voorbeeld kan doorwerken wanneer het precies de juiste snaren weet te raken bij een debutant. Als ik er de vrouw naar was om tatoeages te laten zetten, zou ik hem een stukje huid verschuldigd zijn.

Datzelfde geldt voor vele anderen. Ik zou uiteindelijk een soort kermisattractie worden, mijn huid getooid met de gezichten van talrijke memorialisten. Ook zonder Crews zou ik uiteindelijk wel aan mijn eerste boek zijn begonnen, vermoed ik. Maar toen ik hem las, ergens begin jaren tachtig, kwam alles in een stroomversnelling terecht – ik was me ineens scherp bewust van alle valse versies van mezelf die ik op papier had gecreëerd en die me ervan weerhielden de waarheid te spreken, als een reep ducttape die over mijn mond was geplakt.

Een van de dingen waarvoor dit boek is bedoeld, is de plekken aan te wijzen waar de thermiek gunstig is voor een memorialist in spe, teneinde haar te helpen Het Verhaal te vinden, het verhaal dat alleen zij kan vertellen; en haar vervolgens te helpen de juiste stem te vinden om dat verhaal op de mooiste en meest integere manier denkbaar te vertellen. Met integer bedoel ik: zonder er verzonnen gebeurtenissen in te frommen. Met mooi bedoel ik: prettig om te lezen.

Hoe weet je of iets mooi is? Door het te herlezen. Memoires die je herleest komen je vaak zo vertrouwd voor – geloofwaardig, echt – dat je je keer op keer laat meevoeren. Je gaat de plekken en de sfeer missen. De personages zijn als goede vrienden die je weer wilt zien.

Al biedt een boek nog zoveel intellectuele geneugten, meestal is het de emotionele band met de verteller waardoor je verkocht raakt. En hoe weet die schrijver dat klaar te spelen? Een goede schrijver is in staat een omgeving en personages tot leven te wekken, alsof ze in jou zelf zitten, en de beste schrijvers geven je het gevoel dat ze hun zwakke plekken durven te tonen. We vinden het altijd enigszins spannend om iemand in al zijn naaktheid voor ons te zien.

Misschien dat ik schrijvers in spe over de drempel kan helpen om zich bloot te geven. Mijn adviezen en tips voor wie memoires wil gaan schrijven heb ik als peper over dit boek uitgestrooid – ‘Waarom je vooral geen memoires moet schrijven’ of ‘Zinnelijkheid’ of ‘Het kiezen van de details’. Ze zijn dermate subtiel en beknopt dat de doorsnee lezer met een polsstok over deze technische puntjes voor de studenten heen kan springen. In een hoofdstuk over Michael Herr, ergens aan het einde, staat eerst een algemeen deel voor de gewone lezer, en daarna volgt een analyse, regel voor regel, die iemand die niet zelf schrijft langdradig zou kunnen vinden.

Maar dit boek is vooral bedoeld voor de gewone lezer, en natuurlijk hoop ik dat het enig enthousiasme zal kweken voor het genre van de memoires, maar vooral hoop ik dat het een aanzet vormt tot een zekere mate van reflectie op de verschillende kanten van de eigen persoonlijkheid en het verleden, dat voortdurend onderhevig is aan verandering.

Want iedereen heeft een verleden, en elk verleden roept heftige en intense emoties op over wat dat verleden precies behelst. Niemand kan volkomen onafhankelijk beslissingen nemen in het heden tenzij ze begrijpt hoe ze vanbinnen heen en weer wordt geslingerd door dingen die er in het verleden zijn gebeurd. Dit boek is dan ook met name geschreven voor mensen met een innerlijk leven zo groot als Lake Superior en met een voorliefde voor het waterige aspect van het geheugen. Wellicht kan dit boek je voorzien van een duikbril, zwemvliezen en extra zuurstof voor je ontdekkingstocht.

DE KUNST VAN HET MEMOIRES
SCHRIJVEN

1

DE KRACHT VAN HET VERLEDEN

We kijken één keer naar de wereld, als we klein zijn.

De rest is herinnering.

Louise Glück, *Nostos*

Iedereen wordt, op de meest onverwachte momenten, overvallen door de immense kracht van het verleden. Het ene moment ben je verdomme een volwassen vrouw, het volgende moment roept een vleugje djinten de herinnering op aan de curry van je vader en zwaait de deur naar het verleden wagenwijd open, griezelig gedetailleerd. Er zijn traumatische herinneringen die zich ongevraagd aandienen en die je ter plekke ineen doen krimpen. Maar er zijn ook herinneringen die je graag wilt ophalen: je begint met een heldere kijk op een kleine gebeurtenis en peutert vervolgens net zo lang aan alle knopen totdat je iets weet te ontrafelen, tot je een dun draadje te pakken hebt dat je kunt volgen naar andere plekken in het verleden, kronkelend door het doolhof van de menselijke geest. We hebben onszelf allemaal aan kruisverhoren onderworpen – *Het kan onmogelijk met kerst zijn geweest want op die foto draagt iedereen een korte broek.* Zulke herinneringen beginnen met een dergelijk gepuzzel, maar de meest bruikbare herinneringen zullen uiteindelijk genoeg kracht vergaren om je door het verleden te sleuren.

Het geheugen is als het balletje van een flipperautomaat – het schiet grillig heen en weer tussen beeld, idee, fragmenten

van een voorval, verhalen die je hebt opgevangen. En dan ineens slaat het apparaat op tilt en is het afgelopen. Maar het grootste deel van de tijd houden we onze herinneringen veilig opgeborgen. Ik vergelijk het moment van dat plotselinge naar boven komen weleens met de circusclowns die uit een heel klein autootje komen kruipen – hoe is het mogelijk dat er zoveel in pasten?

Je gaat naar een reünie van de middelbare school en tot je stomme verbazing zie je allemaal mensen van middelbare leeftijd, in plaats van de pubers die tientallen jaren eerder de gangen van de school bevolkten. Dan zegt iemand dat ze in groep zeven, bij juf Pickett, achter je zat en op de een of andere manier verschijnt haar prepuberale gezicht voor je geestesoog. Plots weet je weer waar je kluisje dat jaar was, en dat jullie na Engels debatteren hadden, en omdat debatteren het laatste uur was liep je daarna naar huis over het vers gemaaid gras van het sportveld, en dan zag je de jongen op wie je verliefd was in zijn sportkleren.

Zo kan één enkel beeld de harde noot van het verleden kraken, en niet lang daarna stromen de herinneringen van alle kanten toe, ontspruiten overal om je heen loten en bloemen, totdat de oude tuin weer in al zijn geurige pracht vorm heeft gekregen. Het is nauwelijks te geloven wat een haast je kunt hebben om een totale leegte in te vullen.

Meestal probeer ik op de eerste dag van mijn memoirescursus het onwrikbare geloof van mijn studenten in de onaantastbaarheid van hun herinneringen onderuit te halen. Doorgaans speel ik een ruzie met een collega – een docent of een student – terwijl op de achtergrond een videocamera staat te snorren. Meteen na afloop laat ik de studenten opschrijven wat er is gebeurd.

Voor het kaliber studenten dat ik voor mijn neus krijg, zou dit een koud kunstje moeten zijn. Ongeveer een jaar geleden

hebben zich bijna achthonderd studenten aangemeld voor zes cursussen poëzie en zes cursussen fictie. Ze zijn allemaal razendslim, maar soms op een onconventionele manier. Ze komen allemaal van uitstekende universiteiten, maar bij poëzie hebben we toch een keer de voorkeur gegeven aan een homoseksuele ex-marinier boven iemand die was afgestudeerd aan Harvard. Bij fictie moest iemand die summa cum laude was geslaagd aan Yale plaatsmaken voor een voormalige clown van Barnum & Bailey.

Stel je een lokaal voor met de stoelen in een halve kring, een stuk of twintig studenten, vrijwel allemaal gekleed in zwart en allemaal met een piepschuim bekertje met een of andere lauwe vloeistof erin. Ik vertel dat er iemand met een videocamera achter in het lokaal staat omdat ik hoop dat een opname van de les mij kan helpen bij het schrijven van een boek over memoires. Ik verontschuldig me voor het feit dat ik mijn telefoon aan laat staan, met als excuus dat er een administratief probleempje is waar ik halverwege onze drie uur durende les even aandacht aan moet besteden. Op afgesproken momenten belt mijn handlanger, Chris, me op, zogenaamd om – op dwingende toon? – te vragen of ik met hem van lokaal wil wisselen. De studenten horen mij vriendelijk en welwillend reageren, al probeer ik ook zo snel mogelijk op te hangen en stel ik voor dat we het er in de pauze wel even over hebben.

Een uur voor het einde van mijn les komt Chris ineens het lokaal binnenstormen. Een lange dichter van ergens in de vijftig, met een kaalgeschoren hoofd. Zijn mond is een strakke streep. Hij beweert dat dit zijn lokaal is. Wij moeten oprassen. En snel ook.

We spelen een atypische rol. Hij staat bekend als rustig en relaxed en ik als – wat zal ik zeggen? – druk, een echte Southerner? Hij verheft zijn stem. Ik zeg dat we misschien

beter even op de gang verder kunnen praten. Hij doet een stap in mijn richting, ik doe een stap naar achteren. Hij is groot, ik ben klein. Ik probeer de boel te sussen. Hij zegt dat ik gewoon eens een keertje normaal moet doen, en een beetje moet meewerken, zoals iedereen. Hij zegt dat ik kan doodvallen – of is dat domweg hoe ik het me herinner? Dan smijt hij een stapel papieren door het lokaal en loopt met grote stappen naar buiten. De studenten zijn volkomen van slag. Op de opname is duidelijk te zien hoe ze hun blik van ons afwenden en contact met elkaar zoeken.

Een verlamdende stilte. Gaat het, vraagt het joch dat altijd volkomen voorbijgaat aan zichzelf. Grote hertenogen. Ik leg uit dat het allemaal in scène was gezet en de hele groep barst in lachen uit, een collectieve ontlasting. Een grapjas dreigt me aan te klagen vanwege de traumatische ervaring, omdat de vreselijke ruzies van zijn ouders ineens naar boven kwamen.

Je zou denken dat deze slimme, overwegend jonge, betrekkelijk gevoelige ooggetuigen alles hebben meegekregen, tot aan de kleur van Chris' sokken. Maar toch, terwijl de studenten een voor een hun aantekeningen voorlezen, duiken overal vergissingen op, als paardenbloemen in het veld.

Er zijn natuurlijk ook mensen met een waanzinnig goed geheugen. Meestal is er één student, soms twee – van de twintig tot vijfentwintig per werkgroep – die alles tot in de kleinste details weten terug te halen. Die hebben de feiten op een rijtje. Ze weten woordelijk te herhalen wat er is gezegd en ze kunnen alles feilloos beschrijven, weten ook precies hoeveel tijd er tussen de gebeurtenissen is verstreken. (Met name het tijdsverloop is iets waar het geheugen vaak een potje van maakt, ook bij jonge mensen.) Hoe vaak heeft hij gebeld? De genieën weten heel zeker dat hij drie keer heeft gebeld, met tussenpozen van tien tot twaalf minuten. En Chris droeg een kaki broek met een spijkeroverhemd, en niet andersom;

hij droeg geen instappers maar zwarte Nikes en hij had een dubbele knoop in zijn veters, die niet door de laatste twee oogjes waren gehaald. Een wonder, mensen die zo scherp observeren.

We nemen de vergissingen van de studenten door, ik zet de juiste details op het bord, corrigeer de dialogen en de interpretatiefouten. Uiteindelijk hebben we een versie op het bord staan waarin we ons allemaal kunnen vinden. Gaandeweg introduceer ik soms een paar nieuwe feitjes – ik geef mijn opponent een leren armband die hij helemaal niet heeft, en laat hem er zelfs nerveus aan frunniken.

Wanneer ik de studenten een maand na dato vraag de ruzie te beschrijven, krijg ik meestal deze officiële versie voorgeschoteld. Wat de groep als waarheid ziet, vaagt de oorspronkelijke herinneringen van het individu vrijwel altijd weg (met uitzondering van de geheugenwonders, die soms blijven vasthouden aan hun oorspronkelijke versie). Het is de macht van de groep, die ook aan de basis ligt van zowel de dynamiek binnen een gezin als aan de meeste vormen van propaganda.

Maar nog verontrustender dan de groepsdynamiek die de herinnering vervormt, zijn de oorspronkelijke, totaal verkeerde weergaven. Dichters en ervaren muzikanten lijken op geheimzinnige wijze in staat gesprekken woordelijk te onthouden. Maar dan nog kunnen ze zich vergissen in de toon, of in wie wat heeft gezegd. Ik was degene die zei: ‘We komen er wel uit.’ Maar sommigen schrijven die opmerking toe aan Chris, op het moment dat ik mijn arm wegtrok. Sommigen hebben mij geïrriteerd horen zeggen: ‘Zo komen we er *niet* uit.’

God mag weten waarom de helft van de groep zich herinnert dat ik op Chris afstapte, terwijl ik in werkelijkheid stilstond of achteruitdeinsde. Zelfs mijn gelatenheid, zo die al is opgemerkt, wordt in haast militaire bewoordingen

omschreven. Ik zie zinnen staan als ‘Ze wist van geen wijken’ of ‘Ze zette echt haar hakken in het zand’ en ook worden er vergelijkingen gemaakt met graniet of staal. Een van de geheugenwonders was saxofonist en hiphop-dj, en hij had ons toneelstukje zo geloofwaardig gevonden dat hij bijna van zijn stoel was gekomen om tussen mij en de belager in te springen. Maar zelfs toen hij de feiten kende, vroeg hij zich af ‘wat Mary gedaan kon hebben, dat hij zich zo agressief opstelde’.

De ingebakken vooroordelen van de studenten bepalen hun kijk op de gebeurtenissen. De keer dat ik zei dat de telefoontjes van een arts waren, maakte een meisje dat ernstig ziek was zich zorgen om me, terwijl alle anderen het domweg irritant vonden dat ik tijdens de les mijn telefoon opnam. Een van de jongens nam aan dat Chris en ik met elkaar naar bed waren geweest, en had op grond van onze lichaamstaal een heel verhaal over vreemdgaan bij elkaar verzonnen. Een meisje dat zelf werd gestalkt ging ervan uit dat Chris ook een stalker was. Iemand anders dacht dat we allebei high waren.

Mijn niet-academische, jarenlange onderzoek wijst uit dat zelfs de meest intelligente mensen de dingen die ze zien verdraaien en uit hun verband rukken.

Het geheugen beschikt over een ongekend vermogen om ons mee te zuigen in een overrompelend verleden, maar het kan ons ook een geweldige loer draaien – zowel op de korte termijn (de auto die je niet meer terug kunt vinden op de parkeerplaats, de naam die op het puntje van je tong ligt) als op de langere termijn (met wie hebben we op school gezoend?). Daarom stuur ik mijn manuscripten altijd op naar de mensen over wie ik schrijf, omdat ik de kronkels van mijn geest niet vertrouw.

Memorialist Carolyn See herinnert zich dat ze zich figuurlijk aan haar man vastklampte toen hij haar wilde verlaten.

Maar haar kinderen en haar ex zeiden dat ze het bij het verkeerde eind had, dat zij hem zelf de deur uit had gezet. Mijn vriend David Carr, die bij *The New York Times* werkt, heeft in *The Night of the Gun* geprobeerd de feiten te achterhalen van de meest zwarte periode van zijn cocaïneverslaving. Hij maakte gebruik van zijn journalistieke vaardigheden en een camera toen hij zijn vroegere drugsvrienden in Minneapolis interviewde. Het spannendste moment is de confrontatie met een gewapende gek, in een donker steegje. Het grote keerpunt? Het moment waarop bleek dat Carr zelf de gek was die met een wapen stond te zwaaien. Toen hij me jaren later vertelde over het moment waarop dat hem duidelijk werd, bleek de discrepantie hem nog altijd te emotioneren.

Om Davids geheugen recht te doen moet ik er wel bij vertellen dat hij destijds volkomen high was – maar dan nog. Hoe kunnen de hersenen zo overtuigd zijn, en het toch bij het verkeerde eind hebben? De neuroloog Jonathan Mink heeft me uitgelegd dat mensen bij zulke intense herinneringen als die van David, vaak alleen de emotie opslaan, en dat alle details versmelten tot een onontwarbare brei.

Maar wij houden ons meer bezig met herinneringen die verloren zijn gegaan, en er vallen grote gaten wanneer het episodische geheugen – gebeurtenissen of ervaringen, gevoelens, tijden, plekken – en het autobiografische geheugen (vergelijkbaar met het episodische geheugen, maar gerelateerd aan het ik) zich een weg banen naar het semantische geheugen – gedachten of concepten, feiten, betekenissen, kennis. In mijn geval wordt een episode enigszins in elkaar geperst wanneer ik haar in woorden giet. In de meeste gevallen heb ik uiteindelijk geen levendige, zintuiglijke gewaarwordingen, maar een verhaal waaruit een idee of een mening spreekt die misschien allang niet meer de mijne is. Deze talige herinneringen moet ik enigszins wantrouwen. In *Memories*

of a Catholic Girlhood beweert Mary McCarthy dat haar zoon ervan overtuigd was dat Mussolini in 1943 in Hyannis, Massachusetts, letterlijk uit de bus was gezet waar zij in zaten. Dat kwam omdat de chauffeur de bus aan de kant had gezet en het laatste nieuws had meegedeeld: ‘Mussolini is afgezet!’

Daar moet je waarschijnlijk om grinniken. Tenzij je memorialist bent. Ik ga er alleen nog maar erger van nagelbijten. Ik schrik soms wakker van het idee dat ik iemands woorden verkeerd weergeef, of dat ik iemand onderuithaal met een verkeerde voorstelling van zaken. Ik zeg altijd tegen mijn studenten dat twijfel als een rode draad door mijn werkzame leven loopt, als de derde rail van de metro. Dus wanneer mij op hoge toon wordt gevraagd hoe ik me in godsnaam alles kan herinneren waarover ik schrijf, biecht ik meestal op: *Dat kan ik helemaal niet. Maar ik heb mezelf weten wijs te maken dat ik het wel kan.* Waarmee ik bedoel te zeggen dat ik mijn best doe, maar ook dat ik te maken heb met de beperkingen van mijn brein, om het zo maar te noemen.

Ik kom uit een familie van verhalenvertellers, en ik zal niet ontkennen dat verhalen zich beter nestelen in je langetermijngeheugen wanneer de gebeurtenissen keer op keer worden herhaald door de mensen om je heen. Maar door herinnerde taal kan dat wat in je hoofd zit ook verstarren. Gebeurtenissen verliezen hun glans wanneer ze tot in den treure worden opgedist. De verhalen kunnen kunstmatig overkomen, als oud deeg dat met een spuitzak in een bepaalde vorm wordt gegoten. Pijnlijke gebeurtenissen die bij wijze van anekdote worden verteld kunnen iets verliezen van de lading of de afschuw die ze in eerste instantie opriepen.

En bijgestelde herinneringen hebben veel weg van een tekst waar veel redactieronden overheen zijn gegaan – alles wat ook maar enigszins twijfelachtig is, wordt geschraapt, en

elke markante invalshoek wordt weggepoetst. Iedereen die familie heeft, weet hoe dwingend groepsdruk kan zijn.

Niet lang nadat mijn memoires uitkwamen, belden mijn moeder en mijn zus me geregeld op en dan vertelden ze me de verhalen waarover ik had geschreven, in mijn bewoordingen. Als jongste van het gezin, degene naar wie nauwelijks werd geluisterd, had dat als een overwinning kunnen voelen – eindelijk hebben ze het door! Maar nee, ik had het gevoel alsof me iets werd afgenomen. Ik was ongewild uitgeroepen tot de officiële beheerder van ons collectieve geheugen, en wie zou zeggen wat ik allemaal voor ellende zou veroorzaken? Ergens verlang ik nog wel naar de tijd waarin ik slechts een gebeurtenis hoefde te beschrijven om meteen te horen te krijgen dat het niet meer dan een incident was geweest, of dat het allemaal zo erg niet was. Op een merkwaardige manier was het prettiger om het mis te hebben: dan kon ik me tenminste lekker wentelen in de wereld van de waandenkbeelden van mijn familie.